
Ruimte voor emotie

Hugo van der Wedden

De Duitse socioloog Norbert Elias (1897-1990) is vooral beroemd vanwege *Het civilisatieproces*, een lijvig boek waarin hij laat zien hoe dierlijke aspecten van het menselijk leven in de loop der eeuwen beladen zijn geraakt met gêne en daarom zijn verdwenen achter de coulissen van het maatschappelijk leven. Het is een *must read* voor iedereen die de aard van Westerse samenlevingen wenst te begrijpen.

Wie evenwel niet de tijd heeft om 780 pagina's Europese cultuurgeschiedenis te verslinden, kan kiezen voor *Over de eenzaamheid van stervenden in onze tijd*, een essay dat Elias in 1980 schreef, maar dat ook nu nog van waarde is. Zoals de titel verradt is Elias somber over onze omgang met de stervenden. Net als andere dierlijk aspecten van het menselijk gedrag ziet Elias dat de dood is verdwenen uit het publieke leven. Erger is dat we door geremde, onderdrukte emoties onszelf nauwelijks een houding weten te geven aan het sterfbed van een naaste. We worden, zoals Elias schrijft, 'bevangen door een merkwaardig soort verlegenheid'. Die verlegenheid wordt mede veroorzaakt door het wegvallen van vaste formuleringen en gebruiken. Secularisatie heeft er voor gezorgd dat christelijke frasen en rituelen, die eeuwenlang houvast boden in de omgang met stervenden, ernstig aan geloofwaardigheid hebben ingeboet. Het enige dat ons volgens Elias rest aan sociale structuur is de gevoelsarme routine van het ziekenhuis.

De wereld die Elias ruim dertig jaar geleden beschreef is voor mij nog altijd herkenbaar. Ook ik zie dat mensen in de laatste levensfase van hun naasten de tranen wegslikken en hard hun best doen om zich groot te houden. Wanneer emoties te hoog op dreigen te lopen, kiezen we er liever voor nog even door te behandelen dan ruimte te geven aan het verdriet van het naderende afscheid. De gevoelsarme routine van het ziekenhuis weet ongepaste emoties uitstekend te kanaliseren. In mijn optiek valt daarmee een hoop van de veronderstelde overbehandeling te verklaren. Hoe ongepast openlijke emoties zijn zie ik vooral wanneer ze wel geuit worden. Mensen met een niet-westerse achtergrond kunnen soms ongegeneerd huilen wanneer een naaste het tijdelijke voor het eeuwige verruilt, en dat wordt door het personeel doorgaans als zeer ongemakkelijk, soms zelfs als bedreigend ervaren.

Toch denk ik dat daar een uitdaging ligt. De babyboomgeneratie vergrijsst, de ziekenhuispopulatie wordt ouder. Vorm en structuur bieden aan de laatste levensfase is een taak die zich aan ziekenhuizen opdringt. De discussie daarover beperkt zich vooral tot het medische, denk aan de opkomst van palliatieve zorg, maar het zou goed zijn als we het meer over emoties zouden hebben. Hoe kunnen we meer ruimte creëren voor het uiten van angst en verdriet? Het lijkt mij een eervolle taak voor de geestelijke verzorging.